

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία του βιασμού δεν έχει γραφτεί. Όλα όμως μας κατευθύνουν προς τα εκεί. Οι σημερινές στατιστικές και οι εκθέσεις για τις σεξουαλικές βιαιότητες προσανατολίζουν όσο ποτέ άλλοτε την ιστορική έρευνα: στο πρόσφατο παρελθόν αυξήθηκαν απότομα οι μηνύσεις, και οι καταδικαστικές αποφάσεις, ιδιαίτερα εκείνες για εγκλήματα σε βάρος παιδιών, έγιναν έξι φορές περισσότερες μέσα σε δέκα χρόνια¹. Περνώντας από μια σχετική σιγή σε μια θορυβώδη παρουσία, το έγκλημα του βιασμού είναι σήμερα όσο ποτέ άλλοτε παρόν στις αστυνομικές έρευνες, στο δικαστικό ρεπορτάζ, στα άρθρα του τύπου, στις αντιδράσεις της κοινής γνώμης. Καινούργιοι φόβοι, ανατροπές στην κλίμακα των ποινικών επιταγών, οι φωνές υπέρ της επιβολής βαρύτερων ποινών πληθαίνουν, όπως πληθαίνουν και οι φωνές υπέρ της επιβολής προληπτικών μέτρων, μέχρι του σημείου να απαιτείται υποβολή σε ατέρμονες θεραπείες των δυνάμει εγκληματιών. Μια εικόνα έχει ανατραπεί στα σίγουρα: ο βιαστής, των μικρών παιδιών προπαντός, έχει πάρει τη θέση που κατείχε μέχρι πρόσφατα στην κοινή συνείδηση ο ειδικής δολοφόνος. Η φρίκη άλλαξε περιεχόμενο: η σκοτεινή μορφή των αστυνομικών μυθιστορημάτων που συνδύαζε το αίμα με τη ληστεία έδωσε τη θέση της στην περισσότερο ψυχολογική μορφή του διαταραγμένου και διεστραμμένου ατόμου που συνδύαζε αίμα, επιθυμία και σεξουαλικότητα². Η σεξουαλική βία, και πάνω απ' όλα η βία που ασκείται σε βάρος παιδιών, έχει επιβληθεί ως η ακραία έκφραση του κακού. Εξού και το αναπόφευκτο ερώ-

τημα: Έχουμε να κάνουμε με μια αλλαγή εικόνας ή με μια πραγματική αύξηση του συγκεκριμένου εγκλήματος; με μια πράξη βίας λιγότερο ανεκτή ή λιγότερο ελεγχόμενη; Ένα ερώτημα που μας υποχρεώνει να παρακολουθήσουμε τις πιθανές πολιτισμικές μεταβολές.

Το πιο σημαντικό στοιχείο δεν είναι οι αριθμοί, όσο διαφωτιστικοί και αν είναι: πολύ γρήγορα η έρευνα αποκαλύπτει, πέρα από τις καθαρά ποσοτικές συγκρίσεις, ότι αυτό που πραγματικά υποβάλλεται στην ιστορία είναι τα όρια και η σημασία του εγκλήματος, ο τρόπος που το ορίζουμε και το κρίνουμε. Μέσα σε λίγες δεκαετίες, το νομικό περιεχόμενο της σεξουαλικής βίας άλλαξε. Η ευαισθησία απέναντι στη βία δεν ακολουθεί τα ίδια κριτήρια ούτε παρουσιάζει τις ίδιες διαβαθμίσεις, καθώς επί πολύ καιρό ήταν επικεντρωμένη στην κοινωνική υπόσταση των πρωταγωνιστών, στην προνομιακή ή στην ανίσχυρη θέση τους, και επί πολύ καιρό αποδεχόταν εμμέσως μια σχεδόν ανοιχτή βαναυσότητα σε βάρος των υποτελών.

Η ιστορία των δικαστικών αποφάσεων και των δικών δείχνει βαθύτερα ότι η ιστορία του βιασμού δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στην ιστορία της βίας. Η ιστορία του βιασμού έρχεται να αφηγηθεί μια σύνθετη διαπλοκή ανάμεσα στο σώμα, στο βλέμμα και την ηθική.

Η ντροπή, για παράδειγμα, αυτό το ακαταμάχητο αίσθημα που δοκιμάζει το θύμα, προκαλείται από τη μύχια σχέση που υπέστη, την εικόνα που υπάρχει γι' αυτήν, την πιθανή της αποκάλυψη. Η ντροπή ενεργοποιεί το σκοτεινό θέμα της κηλίδωσης, της ατίμωσης διαμέσου της επαφής: το κακό διαπερνά από άκρη σ' άκρη το θύμα και το μεταμορφώνει ενώπιον των άλλων. Η ντροπή αλλάζει, και αυτή, αναπόφευκτα, παράλληλα με την ιστορία: είναι πιο οδυνηρή όταν το περιβάλλον μέσα στο οποίο συμβαίνει το έγκλημα καταδικάζει από κοινού τους δύο πρωταγωνιστές· είναι πιο επαχθής όταν η σκέψη παραμένει εσωτερικά δέσμοι αυτής της πηγαίας πεποίθησης ότι η ατίμωση μεταδίδεται διαμέσου της επαφής. Μια πεποίθηση στην οποία οφείλεται, για παράδειγμα, και η δυσκολία του Παλαιού

Καθεστώς να αναγνωρίσει βία στην πράξη του σοδομισμού: ο αποτροπιασμός απέναντι στην πράξη του σοδομιστή είναι τόσο ολοκληρωτικός που φτάνει στο σημείο να καταδικάζει και το ίδιο το θύμα, ο στιγματισμός είναι τόσο απόλυτος που έχει ως αποτέλεσμα να λησμονούνται τα τραύματα και να εξομολώνονται οι πρωταγωνιστές. Το ίδιο ισχύει και μ' εκείνη την πρόθεση, η οποία εκδηλώνεται σποραδικά στην αυγή της νεότερης εποχής, να καταδικάζεται το παιδί-θύμα αιμομιξίας: να κατηγορείται είτε για απαράδεκτα μακρό συγχρωτισμό με τον πατέρα είτε για κάποια υποτιθέμενη κίνηση συγκατάθεσης από την πλευρά του. Οι αρχαϊκές αυτές παγιδεύσεις των πρωταγωνιστών μέσα στον ίδιο κόσμο του παραπτώματος φέρνουν στο φως αυτό που στις κοινωνίες μας έχει ριχτεί στη σκιά, χωρίς ωστόσο να έχει εξαφανιστεί εντελώς: το σκάνδαλο, το οποίο, πλήττοντας το βιαστή, πλήττει και το θύμα. Θα πρέπει να πάψει η διασύνδεση με τον κόσμο του παραπτώματος ώστε να αλλάξει η θεώρηση της βαρύτητας των πράξεων.

Ακόμη βαθύτερα, η εκδίκαση του βιασμού ενεργοποιεί τη διερεύνηση της πιθανής συναίνεσης του θύματος, την ανάλυση των αποφάσεών του, της βούλησής του και της αυτονομίας του. Η ιστορία του βιασμού εικονογραφεί αυτόματα τη λανθάνουσα γένεση ενός νέου τρόπου θεώρησης του υποκειμένου και του εσωτερικού του κόσμου. Μας αποκαλύπτει την αρχαϊκή δυσκολία ως προς την καθιέρωση ενός μέτρου αυτονομίας του ατόμου, την ανάγκη πιστοποίησής της με υλικές ενδείξεις. Οι δικαστές των κλασικών χρόνων δεν αποδίδουν πίστη στη μήνυση μιας γυναίκας, παρά μόνο όταν όλα τα υλικά στοιχεία –πασμένα αντικείμενα, ορατές σωματικές βλάβες, συνάδουσες μαρτυρίες– επιτρέπουν την επιβεβαίωση των ισχυρισμών της. Η μη συναίνεση της γυναίκας, οι εκδηλώσεις της βούλησής της δεν υπάρχουν παρά μόνο στα υλικά ίχνη και τις σωματικές ενδείξεις. Κατά συνέπεια, η ιστορία του βιασμού είναι ταυτόχρονα και η ιστορία των εμποδίων σε μια πορεία απαγκίστρωσης από μια υπερβολικά άμεση σχέση ανάμεσα στο άτομο και τις πράξεις του: η αργή αναγνώριση ότι ένα υποκείμενο μπορεί να εί-

ναι «απόν» από τις κινήσεις που είναι καταδικασμένο να υφίσταται ή να εκτελεί. Κάτι που προϋποθέτει μια πολύ ειδική παραδοχή: την ύπαρξη μιας συνείδησης διακριτής από αυτό που εκείνη «πράττει».

Σε αυτήν άλλωστε την αντίσταση όσον αφορά την αποενοχοποίηση του θύματος εμπλέκεται η εικόνα της γυναίκας. Κάθε προκατάληψη ή προκαταβολική υποψία σε βάρος της μηνύτριας, η παραμικρή αμφιβολία εκ των προτέρων, καθιστά αδιανόητο τον πιθανό της τρόμο, την περιφρόνησή της, την ανεξέλεγκτη καθυπόταξή της, όλες εκείνες δηλαδή τις διανοητικές καταστάσεις που, αν τις ξεχάσει ή τις παραλείψει ο παρατηρητής, μπορεί να δοθεί η εντύπωση εθελούσιας συμμετοχής. Κάθε υπόθεση «αδυναμίας» ή «κατωτερότητας» εκ μέρους της καθιστά ύποπτη τη μαρτυρία της. Και ακριβώς επειδή αυτή η υποψία μεταβάλλεται με το πέρασμα του χρόνου, υπάρχει και η ιστορία του βιασμού: μεταβολές παράλληλες με εκείνες των συστημάτων καταπίεσης της γυναίκας, με τη διάρκειά τους, την εκλέπτυνσή τους, τις μετατοπίσεις τους.

Τα σημερινά σχόλια και οι κρίσεις για το βιασμό θα μπορούσαν, επομένως, να αποκαλύψουν μια σειρά από πολιτισμικές αλλαγές που πιθανό να ερμηνεύουν εν μέρει και την έκρηξη των αριθμών: η μεγαλύτερη ισότητα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, η οποία καθιστά πιο ανυπόφορες τις αρχαϊκές πράξεις βίας όπως και το μοντέλο εξουσίας που εκφράζουν· η αναδιαμόρφωση της εικόνας του πατέρα και της εξουσίας του, η οποία καθιστά πιο αξιόπιστες τις υποψίες και τις κατηγορίες· η πρωτόγνωρη θέση που παραχωρείται στο παιδί: σύμβολο της απόλυτης αθωότητας και της απαρχής του κόσμου, την ίδια στιγμή που η θέση του πατέρα γίνεται περισσότερο εύθραυστη· η μετατόπιση και η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην προσβολή του εσωτερικού κόσμου των θυμάτων, οι οποίες μετατρέπουν σε αθεράπευτο τραύμα αυτό που προηγουμένως ήταν πάνω απ' όλα ηθική καταισχύνη και κοινωνικός στιγματισμός. Σε αυτή την τελευταία περίπτωση η αλλαγή είναι σαρωτική, καθώς στις πιο ορατές αλλά και πιο αυθαίρετες εκδοχές που κυριαρχούσαν

επί μακρόν έρχεται να προστεθεί η ψυχολογική εκδοχή. Η εκδοχή αυτή καθιστά πιο μόνιμες τις συνέπειες, βάζει στο παιχνίδι αυτό που βιώνει το άτομο, αυτό που συνιστά την ταυτότητά του³. Μια μακρά διεργασία συνειδητοποίησης, μια ατέρμονη διαδρομή στον διανοητικό χώρο, οδήγησε αργά στη μετατόπιση της έρευνας και άνοιξε το δρόμο στην εξέταση της πολύ προσωπικής εκδοχής του τραύματος, της μύχιας και μυστικής πλευράς του, αυτής της πολύ ειδικής μορφής του εγκλήματος, το οποίο, προσβάλλοντας το σώμα, προσβάλλει ταυτόχρονα και το λιγότερο σωματικό μέρος του ατόμου. Μέσα από αυτή τη μακρά διαδρομή, μπορεί η ιστορία του βιασμού να συμβάλει στην αντίχνευση της γένεσης του σύγχρονου υποκειμένου. Η σημασία που αποδίδεται στον προσωπικό πόνο, η επικέντρωση στην κρυφή λεηλασία, στη ρωγμή, στον ψυχικό βασανισμό και φόνο παίζουν τόσο αποφασιστικό ρόλο, ώστε να μεταβάλλουν την κυρίαρχη εικόνα της εγκληματικότητας και των συνεπειών της.